

رهبر انقلاب در دیدار با اسماعیل هنیه تاکید کردند

نسل جوان فلسطین کابوس اسرائیل است

صفحه ۲

روزنامه خبری تحلیلی، دانشگاهی صبح ایران
صدای نخبگان، نگاه جوانان

۱۶ صفحه
۵۰۰۰ تومان

فهرست

• شماره مسلسل ۳۹۲۲
• پیدایشه اول نور ۱۴۰۲
• ۳۰ ذیحجه ۱۴۴۴
• ۲۲ ژوئن ۲۰۲۳
• شماره ۳۸۱۶

2 Jun 2023 | vol.15 | No. 3894 | 16 Pages

۸۹۲

متن کامل ارائه ۱۱ استاد دانشگاه در نشست «مردم‌سالاری دینی؛ بازخوانی، بسط و تکمیل»

مردم‌سالاری دینی؛ مشارکت نقد قدرت و مشروعیت دینی

«»

دکتر طهرانچی در نشست نهایی سازی سند آمایش دانشگاه آزاد:

تربیت نیرو و ماموریت‌گرایی رشته‌ها مطابق با زیست‌بوم خواهد بود

«»

«فرهیختگان» گزارش می‌دهد

سند هفتم عقب‌تر از واقعیت‌های آموزش و پرورش

«»

شاخص‌های اقتصادی چه می‌گویند؟

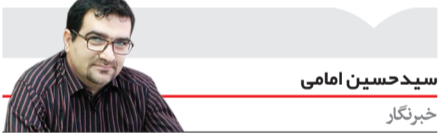
۲ سال بعد از تغییر

رئیس‌جمهور در گفت‌وگوی تلویزیونی به مناسبت سالگرد انتخابات ۱۴۰۰ چه گفت؟ چه نگفت؟

« گزارش نشست

«فرهیختگان» منتشر می‌کند: متن کامل ارائه ۱۱ استاد دانشگاه در نشست «مردم‌سالاری دینی؛ بازخوانی، بسط و تکمیل»

مردم‌سالاری دینی؛ مشارکت، نقد قدرت و مشروعیت دینی

سیدحسین امامی

خبرنگار

به‌همت مجمع عالی علوم انسانی اسلامی وهمکاری دانشگاه امام‌صادق(ع) هفتمین نشست اساتیدمنتخب علوم انسانی اسلامی با عنوان «مردم‌سالاری دینی؛ بازخوانی، بسط و تکمیل» ۲۶ خردادماه برگزار شد که در ادامه گزارشی از سخنرانی‌های این نشست را با هم می‌خوانیم.

« ضرورت گسترش نظریه‌پردازی

نقد و نوآوری در حوزه مردم‌سالاری دینی

در ابتدای این نشست رضا غلامی، رئیس مجمع عالی علوم انسانی اسلامی ضمن خیرمقدم و خوشامدگویی به میهمانان در ارائه مقدمه بحث گفت: «مستحضر هستمید که طی سال‌های اخیر در ارتباط با مردم‌سالاری دینی کارهای زیادی صورت گرفته، همایش‌های متنوعی برگزار شده‌وپروژه‌های تحقیقاتی انجام شده‌است. یکی از کارهای خوبی که در زمینه مردم‌سالاری شکل گرفته و تا هنوز هم ادامه‌دشته، همایش مردم‌سالاری دینی است که در دانشگاه شهید بهشتی تأسیس شده و چند دوره، دبیری آن به عهده محمدرضا مرندی بوده‌است. این همایش در کنار کارهای دیگری که به شکل پراکنده در دانشگاه‌های مختلف انجام شده‌نقش خوبی در گسترش بحث مردم‌سالاری دینی و جلب‌تظر اساتید و محققان به این موضوع بسیار مهم داشته که دکترین اصلی نظام جمهوری اسلامی را شکل می‌دهد و نظریه‌مادر نظام جمهوری اسلامی محسوب می‌شود.»

وی افزود: «اما متأسفانه هرچه جلوتر می‌رویم احساس می‌شود بار کیفی مباحث حوزه مردم‌سالاری دینی کاهش می‌یابد، یعنی میزان نظریه‌پردازی و نوآوری در این زمینه آن‌طور که انتظار می‌رود، نیست. نقد و گفت‌وگوی آزادانه و راحت در رابطه با مسائلی که در این حوزه داریم، کمتر شکل می‌گیرد. سایه سیاست‌زدگی هم گاهی اوقات لای سر این بحث‌ها باز می‌شود، مخصوصاً در جلساتی که مسیر علمی دارد. از طرفی با مسألای آن‌مسیر علمی خارج می‌شود یا بعضی محققان دچار خودسانسوری می‌شوند و ترجیح می‌دهند برخی نظرات‌شان را با اینکه نظراتی علمی هستند، بیان نکنند که مبادا مورد سوءاستفاده قرار گیرد، درحالی‌که چیزی به این مهمی که حیات نظام به آن وابسته‌است، باید همیشه محل بحث و گفت‌وگو باشد و مشفقانه و عالمانه درباره گره‌ها و خلأهای آن گفت‌وگو شود و دقت کرد تا مشخص شود کجاها باید بسط یابد و تکمیل شود.

جای چنین نشست‌هایی که جنبه‌عمومی نداشته باشد و همه اعضای آن استادان و پژوهشگران این عرصه باشند، خالی بود و به ذهنم رسید که ابتکار به خرج داده و جلسه را برگزار کنیم. هرچه جلوتر می‌رویم، احتیاج به این بحث بیشتر خود را نمایان می‌کند. بدون بردن ریاستی نسل جدید فهم نسل دیروز را درباره این مفاهیم ندار و شاید ادبیات ما هم برایشان رسانباشد. آنها شهبات و مسائل زیادی دارند و حتما باید روی این موضوع گفت‌وگوهای صریح و بی‌پرده‌ای را با هم داشته باشیم و دامن‌ها به بسط، توسعه و تکمیل مردم‌سالاری دینی کمک کنیم.

این نشست با این دید برگزار شده و برای آن ارائه‌هایی پیش‌بینی شده که آن‌شاه‌الله توسط اساتید مطرح و بعد هم حول آن بحث می‌شود. اگر کسی نقدی دارد، پیشنهادی هست، مطرح می‌شود تا بحث م‌اتکامل پیدا کند. در نهایت هم کل ارائه‌ها در قالب یک کتاب منتشر خواهد شد. ان‌شاه‌الله دیدارهای پنج‌شنبه‌ای هم دوباره شروع خواهند شد. دودیدار انجام نشد درحالی‌که کارهای مقدماتی آن هم انجام شده بود؛ یکی درباره مردم‌سالاری دینی و دیگری هم درباره اصحاب‌تعلیم و تربیت که همه‌گیری بیماری کرونا مانع شد. امیدوارم امروز نشست خوب و پرباری را با یکدیگر تجربه کنیم که به گسترش نظریه‌پردازی، نقد و نوآوری در حوزه مردم‌سالاری دینی کمک کند.»

« مشارکت و حضور حداکثری مردم

در صحنه‌ها دغدغه‌هاست

در ادامه این مراسم نجف لک‌زایی، رئیس پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی درباره الهیات مردم‌سالاری دینی به ارائه‌سخن پرداخت و گفت: «طرح مختصری ارائه می‌کنم از ایده‌ای که قرار بود در بحث الهیات مردم‌سالاری دینی خدمت شما بگویم.

اینکه نظریه جمهوری اسلامی ایران، مردم‌سالاری دینی است، مطلب حقی است و دغدغه ما در جمهوری اسلامی ایران مشارکت و حضور حداکثری مردم در صحنه‌هاست. این نگاهی است که مقام‌معظم‌رهبری (حفظه‌الله) پیگیری می‌کنند و این مساله همچنین مدنظر امام(ره) هم بود که آنکاشان به مردم بود. امام(ره) معتقد بودند مردم به‌دلیل فطرت خدادادی که دارند، اگر زمینه‌برایشان فراهم شود، نقش‌آفرینی مثبت و مؤثری خواهند داشت. در قرآن کریم هم همین مطلب مورد تأکید قرار گرفته که تمام رسالت انبیا (علیه‌السلام) هم معطوف به مردم است، یعنی مردم را تزکیه کنند و تعلیم دهند.

طبق آیه «لِیَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ» (حدید/۲۵)، مردم باید برپادارنده قسط باشند. اگر مردم مشارکت و استقبال نکنند از یک نبی به‌نتهایی کاری ساخته نیست. ممکن است مانند حضرت نوح ۹۵۰ سال هم پیام‌بری کند، اما در آخر ببیند که زیر ۱۰ نفر یار و یاور دارد و رسالتی که باید در جامعه تحقق یابد، تحقق نیابد. بقیه یقیابند. برای حل این مساله ایده‌ای که به ذهنم رسید این بود که بیاسیم از الهیات کمک بگیریم و مبنا و اولین سند ما هم در مباحث الهیاتی، قرآن کریم است.

جامعه ما جامعه‌ای دینی است و اگر پاسخ ما به این بحث برگرفته از دین، قرآن و حدیث باشد، سریع‌تر و بهتر مورد اجابت قرار می‌گیرد و سیستم‌سازی برای آن یا به‌فعلیت رساندن سیستم‌هایی که فعلاً داریم، بهتر صورت می‌گیرد. یکی از چیزهایی که در قرآن کریم توجه مرا جلب کرد، خطابات «یا ایها الذّین آمنُوا» بود. مهم است که ما این خطابات را چگونه بخوانیم. یکی از مشکلات در فهم عموم آیات قرآن و به‌ویژه این خطابات این است که وقتی افراد این خطابات را می‌خوانند، به لوازم آن توجه نمی‌کنند؛ مثلاً آیه ۲۵ سوره مبارکه حدید که می‌فرماید: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْزِلْنَاهُمْ فِي الْكُتَابِ وَالْحُرُورِ...» اول بحث فرهنگ است. بعد می‌گوید: «وَلِیَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ» و بحث قوه قهریه را مطرح می‌کند و می‌گوید که «وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِي نَاسِ شَدِيدٍ وَمَتَاعٍ لِلنَّاسِ» گروهی همیشه برای مقابله با انبیا می‌آیند اما مردمی که می‌خواهند قسط را برپا دارند نیاز به لوازم این کار دارند. لوازم کار چیست؟ وقتی یک بزگی به

مادستوری می‌دهد، مثلاً مقام‌معظم‌رهبری به کسی دستوری می‌دهند که توبه فلان شهر برو قسط را برپا دار و مردم را بسواد کن. مامی گوئیم امر به شیی،» امر به لوازش هم هست. این امکان ندارد که بگوید من به آنجا می‌روم و با یک تک مردم صحبت می‌کنم که این تکلیف انجام شود، چون یک‌دفعه ۵۰ نفر می‌آیند و می‌گویند به ما سواد بیا موزید اما باید یک کلاسی درست شود و کلاس نیاز به نظم دارد. شاید به جای ۵۰ نفر، ۵۰۰ نفر آمدند، پس باید اساتیدی هم به این منظور جذب شود و کم کم مدرسه‌ای شکل می‌گیرد و به همین ترتیب، تشکیلات گسترش می‌یابد. فهم عجیب‌وغریبی که درباره آیات قرآن اتفاق می‌افتد این است که کسانی حتی با آن آیاتی که درباره لوازم اجرایی دستورات خداست و صراحت هم دارند، طوری برخورد می‌کنند که می‌گویند پیامبران وظیفه ایجاد تشکیلات برای اجرای امر خدا را نداشتند و دین یک امر فردی است. اینجا دیگر خداوند نمی‌فرماید: «یا ایها النّبی،» یا ایها الرّسول،» یا اهل الکتاب، این خطابات را جداگانه دارد، اما اینجا ازجمله خطابات این است که «یا ایها الذّین آمنُوا» و به کسانی که ایمان آورده‌اند دستوراتی را می‌دهد. در قرآن ۸۹ آیه به این شکل داریم. بیشتر مباحث این آیات هم مباحث سیاسی و اجتماعی هستند؛ مثلاً در آیه ۱۳۰ سوره آل عمران.

فهرست این آیات را تهیه کردم که باید به آنها عمل شود. در میان اینها آیات امنیتی، سیاسی، اطلاعاتی، اقتصادی، خانوادگی و انواع و اقسام دستورات به مومنان وجود دارد. من خودم متعجبم که چرا ما تا به حال از این ظرفیت استفاده نکرده‌ایم. از این گونه آیات به این نتیجه می‌رسیم که مومنان باید در جامعه نقش‌آفرین باشند. بیشترین خطابات «یا ایها الذّین آمنُوا» در سوره مائده است. سوره با این خطاب شروع می‌شود و ۱۶ بار در آن تکرار می‌شود. مستحضر هستمید که سوره مبارکه مائده سوره ولایت هست و برخی می‌گویند آخرین سوره بلند قرآن هست. بین این سوره و سوره توبه بحث است. آیا توجه به اینکه آیه امامت هم در این سوره هست، به نظر می‌رسد این سوره، آخرین سوره بلند قرآن باشد. ما از این ایده می‌خواهیم به یک سیستم برسیم. در بحث تشکیلات مومنان و اینکه می‌خواهیم مردم‌سالاری دینی در کشور بسط پیدا کند، به لحاظ نظری باید این آیات را محور بحث و درس و جست‌وجو و کنفرانس قرار دهیم. هر آیه در وهله اول ظرفیت دارد که یک جلسه درمورد آن صحبت کرد و در وهله بعد، وقتی آن ایده یعنی آیه به لحاظ نظری تبیین شد، تشکلی باید ذیل آن شکل بگیرد، برای آن راهکار و سیستم پیدا کند تا عملیاتی و اجرایی شود. در واقع باید کاری انجام دهیم که با دشمنان همسوتشویم؛ یعنی باید روایات، سیره نبوی و ائمه معصومین (علیه‌السلام) در این زمینه را دنبال کرد. اسم عام آن هم تشکل‌های مومنان می‌شود. از جمله چیزهایی که به لحاظ در این آیات به آن می‌رسیم مطالبه و دستور حضور مومنان در صحنه‌های مختلف است؛ البته احتمالاً برداشت فقهی‌ای که از مجموع ۸۹ آیه مورد داشته باشیم این است که فهرستی از تکالیف برای مومنان درست می‌شود. به‌عبارتی یک مومن نمی‌تواند بگوید مثلاً من مخاطب فلان آیه نیستم، فرمایش اخیر مقام‌معظم‌رهبری در سالگرد ارتحال امام(ره)، بحث ایمان و امید بود. حضرت امام(ره) به‌عنوان یک مومن خودش را مخاطب این آیات دید و با توجه به وعده‌های الهی امیدوار هم بود و شروع به انجام حرکتی کرد که بزوفاً که آن از سطح ایران و منطقه به سطح جهان هم رسید.

سوال اینجاست که چرا مومنان دیگر این‌طور عمل نکنند؟ هر مومنی در سطح خودش و با توجه به امکاناتی که دارد تکلیف و مسئولیت هم دارد اما چون امام(ره) قدرت را شرط تکلیف نمی‌داندمی‌گویند این تکلیفی که آمده متوجه همه ما شده و اگر قدرتی برای انجام ندارم باید ببینم معذور هستم یا نه؟! آیا عذر قابل قبولی دارم یا نه؟! باید جست‌وجو کنم که چرا قدرت انجام این دستور را ندارم؟ باید تلاش کنم در اولین فرصت توان انجام این تکلیف را پیدا کنم. امام(ره) بخلاف دیگر فقها که می‌گویند قدرت شرط تکلیف است، ایشان فرمودند که خطاب عام است و متوجه همه است. اگر الان عذر دارید، نباید خودتان در نداشتن قدرت مقصر باشید، ولی به هر حال انسان معذور باید تلاش کند در اولین فرصت به قدرت انجام تکلیف برسد.

مسأ در اینجا چهار مرحله داریم. مرحله اول نظری است. به اصطلاح می‌گویند فضیلت‌نظری تبیین شود. مرحله دوم فکری است، یعنی آنچه در جهان بینی در مرحله اول گفتیم، به شکل باید و نیاید ترسیم و به شکل افعال ارادی تبیین شود. مرحله سوم ورود آن به سبک زندگی است. به تعبیر فارابی، فضیلت خلقی است و مرحله چهارم ورود آن به سطح مهارت‌هاست. باز به تعبیر فارابی، فضیلت عملی است. در واقع حوزه شغل‌ها، صنایع و هنرها و زیبایی و کسب‌وکارها. ایمان باید در این چهار سطح سرریز شود. کسی که وارد مرحله چهارم می‌شود و شغلی را به عهده می‌گیرد، باید از آن سه مرحله عبور کرده باشد تا وجدان کاری داشته باشد و نان حلال برای خانواده‌اش ببرد. در وهله اول باید برای ایجاد تشکل‌های مومنان تقسیم کار کرد تا حلقه‌های میانی به تعبیر مقام‌معظم‌رهبری درست شوند. مهم‌ترین پایگاه نقدی که ما می‌توانیم اینجا استفاده کنیم، مساجد هستند. حداقل یک حلقه ایمانی در هر مسجد باید وجود داشته باشد. مومنان موجود در هر مسجد بایدند بگویند این آیه ماموریت من است. ممکن است ۵۰ مسجد درمورد یک آیه ماموریت به عهده بگیرند که این اشکالی ندارد. باید یک جمع‌هایی درست شود که اینها سالی یکی-دو بار هم‌دیگر را ببینند و تبادل فکر و ایده داشته باشند. پایگاه‌های دیگر نهاد نمازجمع، حوزه‌ها و مدارس علمیه، سازمان تبلیغات اسلامی و دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، نهاد نمایندگی مقام‌معظم‌رهبری در دانشگاه‌ها و... هستند و تمام نهادهایی که داریم باید حداقل یک آیه را به‌عنوان ماموریت ویژه خود انتخاب کرده و اتاق فکر و اندیشکده‌ای تشکیل دهند تا کارها پیش برود. می‌توان به‌صورت آزمایشی در شهر یا منطقه‌ای این کار را انجام داد و اشکالات آن را پیدا و بررسی کرد تا بعد در جاهای دیگر و حتی خارج از کشور به انجام رساند.

یادم است یکی از اساتیدی می‌گفتند خوب است پیروان اهل بیت(ع) هم مانند اخوان المسلمین، اخوان المومنین راه ببندازند. اسمش هر چه باشد خوب است، حزب المومنین یا اخوان المومنین یا... ما باید از ظرفیت فکری، نظری و تشکل‌سازی خطابات «یا ایها الذّین آمنُوا» استفاده کنیم. اول باید فرهنگ‌سازی و گفتمان‌سازی شود تا مومنان خود را مخاطب این آیات بدانند. کسانی که این آیه را می‌شنوند باید بگویند لیبیک، یعنی بله خدایا!، من شنیدم. بنابراین درمورد مشکل تعمیق مردم‌سالاری دینی در ساحت نظر و عمل باید به‌صورت دقیق‌تر در چهار ساحت نظر، فکر، خلق و سبک زندگی و اخلاق و عمل یعنی شغل‌ها کار را پیگیری کرد. فعلاً هم هر کانون یا نهادی مانند مسجد

می‌توانند یک آیه را به‌عنوان ماموریت ویژه خود برگزیده و در رابطه با آن خروجی‌ها به اتاق فکری که در رأس باید ایجاد شود، فرستاده و مورد بررسی قرار دهند. این کار هم نباید دولتی باشد. در واقع این آیات می‌خواهد مومنان را فعال کنند. این آیات الزام به نهادسازی دارند و جزء وظایف مومنان است که این کار را انجام دهند. برای نهادسازی هم دم‌دست‌ترین نهاد، مسجد است. اینجاها حزب درست می‌شوند. آقا فرمودند ما نود وع حزب داریم. یک حزبی در اروپا و آمریکا هست که می‌گویند بر سر قدرت بچنگیم که من این زانمی‌پسندم و البته مانع آن هم نمی‌شوم؛ اما حزب اسلامی روی کادرسازی و روی تربیت کادر برای جامعه برنام‌ریزی می‌کند و کار انجام می‌دهد. ایشان فرمودند وقتی کسی به‌طور طبیعی این‌طور آموزش می‌بیند و تربیت می‌شود و برای انتخابات هم شرکت می‌کند، اینها را دارد و به‌طور طبیعی در انتخابات هم برنده می‌شود. اینها کانون‌های تربیت نیرو در سطح جامعه می‌شوند بدون اینکه انگیزه‌های قدرت‌طلبانه داشته باشند و در واقع براساس ایمان کار می‌کنند.»

« خلاّت‌نویک مردم‌سالاری دینی

سخنران بعدی این مراسم محمدباقر خرمشاد، استاد دانشگاه علامه طباطبایی بود. وی در ارائه بحث خود با عنوان خلأها و کاستی‌های تلویک مردم‌سالاری دینی گفت: «می‌خواهم ذیل این بحث، چند نکته را بگویم. اگر راه حل نخواهید شاید الان نتوانم ارائه کنم، بحث من عمدتاً حدود ۴۵ سال است و اگر بخواهم لفظ مردم‌سالاری دینی را از زمانی است را برجسته کنم که اگر این جمع تشخیص دادند که اینها درست هستند، ان‌شاه‌الله به آنها پیردارند. حتماً کاستی‌های دیگری هم هستند و الان زمانی است که می‌طلبید برگردیم و این خلأها را شناسایی کنیم و به آنها پاسخ دهیم. مقدمه عرض را مفروض بچشم قرار می‌دهم و آن این است که وقتی یک نظریه ارائه می‌شود، یا توسط منتقدان آن نظریه یا توسط نظریه‌های رقیب یا آنچه که در عمل خودش را نمی‌نمایند، خلأها و کاستی‌های این نظریه برجسته یا آشکار می‌شود. اگر مردم‌سالاری دینی را هم یک نظریه یا به قول دکتر غلامی، ایرنظریه جمهوری اسلامی یا گفتمان اسلام‌سیاسی بدانیم، این نظریه به‌قدمت خود انقلاب اسلامی حدود ۴۵ سال است و اگر بخواهم لفظ مردم‌سالاری دینی را از زمانی که مطرح شده در نظر بگیریم، حدود ۳۵ سال است که نظریات رقیبی در جامعه برای آن شکل گرفته و در بوته عمل هم به آزمون کشیده شده و کم‌کم خلأها و کاستی‌هایی رخ نمایانده که حامیان و طرفداران این نظریه لازم است که به آن بپردازند و پاسخ دهند. بنده هم به این امید

یادم است یکی از اساتیدی می‌گفتند خوب است پیروان اهل بیت(ع)

خلاّ اول، نزول مردم‌سالاری دینی به جایگاه «دیگری» این نظریه. در این نظریه چنانچه بخواهیم «دیگری» را در نظریه مردم‌سالاری دینی تعریف کنیم، احتمالاً باید به آن گفتمانی برگردیم که این نظریه از دل آن برآمد. این نظریه از دل گفتمان اسلام سیاسی برآمده است. در اسلام سیاسی هم دیگری می‌شود افراد سکوکار. شایبیت اسلام سیاسی فاصله‌نداشتن و فاصله نگذاشتن بین دین و سیاست است. از درآمیخته‌بودن دین و سیاست است که شاید آن شالوده‌اصلی اسلام‌سیاسی تشکیل می‌شود و بعد، فروعات دیگری پیدایمی‌کند. دال مرکزی آن درآمیخته‌بودن دین و سیاست است.

ادامه در صفحه ۱۲